

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum
Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2013
MAGISTER I ÖVERSÄTTNING
DEL 2: ANALYS

Neapel, fotbollen och språket

Översättning av kulturella referenser och dialekt

Författare:
Kristoffer Petersson

Handledare:
Mari Mossberg, svenska
Verner Egerland, italienska

Sammandrag

Denna magisteruppsats grundar sig på två kapitel samt förordet i boken *Il Napoli di Maradona. Cronistoria di un sogno: il primo scudetto* av Gigi Garanzini och Marco Bellinazzo. Uppsatsen inleds med en analys av källtexten som utgår ifrån Hellspong & Ledins analysmodell (1997). Därefter följer en kortare redogörelse för de överväganden jag gjort inför översättningsarbetet, med utgångspunkt i Lita Lundquists lokala och globala översättningstrategier (2005), samt en översättningskommentar, där jag behandlar dialektala inslag och mottagaranpassning.

Nyckelord

Gigi Garanzini, Marco Bellinazzo, Neapel, dialekt, neapolitanska, kulturkontext, napoletanità, mottagaranpassning

Engelsk titel

Naples, language and football – perspectives on cultural context and dialect in translation

Innehåll

1. Inledning	4
2. Källtextanalys	4
2.1 Presentation av källtexten.....	4
2.2 Sändare och mottagare.....	5
2.3 Kulturkontext.....	6
2.4 Lexikogrammatik.....	7
2.4.1 Referensbindning.....	10
2.4.2 Facktermer och jargong.....	11
2.5 Retoriska bindningar och stilfigurer.....	12
2.6 Inbäddningar.....	14
2.7 Överväganden inför översättningen.....	15
3. Översättningskommentar	16
3.1 Översättning av dialekt.....	16
3.1.1 Regionalism och dialekter i Italien.....	16
3.1.2 Neapel och neapolitanskan.....	16
3.1.3 Strategier vid översättning av dialekt.....	18
3.1.4 Dialektala inslag i källtexten.....	19
3.2 Mottagaranpassning.....	22
3.2.1 Strategier vid mottagaranpassning.....	22
3.2.2 Överföring av källtext till måltext.....	23
4. Sammanfattning	27
Källförteckning.....	28

1. Inledning

Utgångspunkt för denna magisteruppsats är boken *Il Napoli di Maradona – cronistoria di un sogno: il primo scudetto*, som är skriven av Gigi Garanzini och Marco Bellinazzo och utgiven i Italien av förlaget Mondadori. Jag har valt att översätta bokens förord och de två inledande kapitlen ”*Era de maggio*”: *Napoli, il Napoli e il calcio* och *Pierpaolo Marino, il direttore "ombra"*. Utifrån dessa textdelar har jag sedan gjort en källtextanalys som bygger på Hellspong & Ledins analysmodell (1997). Jag har i analysdelen valt att fokusera närmare på källtextens sändare och mottagare samt kulturkontext och lexikogrammatik. I avsnittet *Överväganden inför översättningen* redogör jag sedan kortfattat för de överväganden jag gjort inför översättningsarbetet, med utgångspunkt i Lita Lundquists lokala och globala översättningsstrategier (2005). Vidare har jag i min översättningskommentar valt att närmare behandla källtextens dialektala inslag samt – med anknytning till källtextens speciella kulturkontext – den mottagaranpassning som jag många gånger ansett nödvändig vid översättningen av kulturella referenser.

Som mottagargrupp för måltexten ser jag dels personer med ett allmänt intresse för fotboll och Diego Maradona, dels personer med ett specialintresse för Italien, staden Neapel och inte minst fotbollslaget Napoli.

2. Källtextanalys

2.1 Presentation av källtexten

Källtexten är, som tidigare nämnts, hämtad ur boken *Il Napoli di Maradona. Cronistoria di un sogno: il primo scudetto* och består av de två kapitlen *Era de maggio: Napoli, il Napoli e il calcio* (i fortsättningen *Det var i maj*) och *Pierpaolo Marino, il direttore "ombra"* (i fortsättningen *Pierpaolo Marino, den "hemlige" klubbpresidenten*) samt bokens förord. *Il Napoli di Maradona* består totalt av 24 kapitel som behandlar olika aspekter av fotbollsklubben Napolis första ligaseger och innehåller bl a intervjuer med spelare och personer med koppling till klubben. Boken släpptes i den italienska bokhandeln 2012 och markerar 25-årsjubileet av Napolis ligaseger säsongen 1986-87. På bokens omslag står det att Napolis seger kom efter 60 år av väntan och besvikelser, och Maradona beskrivs som en sol som lyste upp en hel stad och för alltid lämnade avtryck hos alla Napolisupportrar. I en recension i sporttidningen *Corriere dello Sport* skriver Grilli (2012) att *Il Napoli di Maradona* rör sig mellan krönikestil och minnesbilder och att boken är en passionerad

berättelse om en stad och ett lag utan motsvarigheter.

2.2 Sändare och mottagare

Il Napoli di Maradona är utgiven av Italiens största förlagskoncern Mondadori, som ger ut böcker av många av Italiens största författare samt konstencyklopedier, skolböcker, lokaltidningar, tidskrifter och den italienska dagstidningen Repubblica. Koncernen äger också tryckerier, pappersbruk och en bokhandelskedja (Nationalencyklopedin: "Mondadori"). Majoritetsägare är holdingbolaget Fininvest som kontrolleras av Silvio Berlusconi (Italienska Wikipedia: "Arnaldo Mondadori Editore"). Mondadori har under årens lopp även köpt upp en mängd konkurrerande bokförlag, t ex Einaudi, den italienska vänsterns traditionella förlag (Malm 2010).

Källtextens författare, Marco Bellinazzo och Gigi Garanzini, är båda verksamma vid Italiens största ekonomitidning, Sole 24, och radiokanalen Radio 24. Sole 24 har en liberal inriktning och är precis som Radio 24 en del av förlagsgruppen Gruppo 24 Ore, som ägs av Confindustria (Confederazione Generale dell'Industria Italiana), Italiens största arbetsgivarorganisation (Italienska Wikipedia: "Il Sole 24 Ore").

Marco Bellinazzo föddes i Neapel 1974 och tog juridikexamen vid universitetet i Neapel innan han senare utbildade sig till journalist. Han skriver om lag och rätt, arbete och skattefrågor (Bellinazzo 2013), och har en blogg på Sole 24 Ore som heter *Calcio & Business* (fotboll och affärer).

Gigi Garanzini föddes i Biella (Piemonte) 1948. På omslaget till *Il Napoli di Maradona* kan man läsa att han skrivit en rad böcker om fotboll och arbetat vid dagstidningar som Corriere della Sera, Voce, Repubblica och Stampa. Garanzini har även en blogg på Sole 24 Ore som fått namnet *Slow Foot* (långsam fotboll), vilket anspelar på vin- och matrörelsen Slow Food. På Slow Foods hemsida (2013) står det att rörelsens motto är "gott, enkelt och rättvist". Ett av rörelsens mål är att motarbeta den makt som jordbruks- och livsmedelsindustrin besitter. Vidare vill Slow Food-rörelsen också främja naturliga och ekologiska produktionssätt. Det går här att dra paralleller med fotbollsindustrin och några av Garanzinis publicerade verk. I en anonym recension av Garanzinis bok *E continuano a chiamarlo calcio* (och de fortsätter kalla det fotboll) på e-bokhandeln Hoeplis hemsida (2007) står det att författaren skriver om en annan slags fotboll, en fotboll som en gång i tiden byggde på lojalitet och ibland t o m idealism. Samma bok beskrivs i en recension av Braccetti (2007) i nättidningen Quotidiano som en berättelse om en sport där ekonomiska krafter tagit överhanden. I samma recension står det också att dagens fotboll, så som Garanzini beskriver den, verkar ha förlorat sin identitet och blivit genetiskt modifierad.

Garanzinis stil beskrivs ofta, som t ex av journalisten Federica Tronconi (2012), som nostalgisk

och många av hans böcker, som *Il romanzo del vecio, Nereo Rocco – La leggenda del Paròn* och *Nereo Rocco – La leggenda del paròn continua*, är retrospektiva fotbollsskildringar. I den sistnämnda boken, som handlar om fotbollstränaren Nereo Rocco, beskrivs huvudkaraktären i en anonym recension på den elektroniska bokklubben Club del Libros hemsida (2013) som en symbol för en annan slags fotboll och ett annat slags samhälle, där allt var mindre hektiskt och mer gediget och dagarna ofta avslutades med ett gott glas vin. Och på sin blogg skriver Garanzini (2013) själv i fotbollstermer att vår vardag blivit alltmer hektisk och att vi på fritiden borde försöka rulla bollen lite långsammare.

I en recension av *Il Napoli di Maradona*, med rubriken *Dagen då hela Napoli segrade* (min översättning), i den italienska dagstidningen *Corriere della Sera* skriver Letizia (2012) att boken i första hand vänder sig till alla som sympatiserar med fotbollslaget Napoli men att *Il Napoli di Maradona* även är av intresse för fotbollsälskare i allmänhet och personer med intresse för staden Neapel. Gigi Garanzini skriver också i bokens förord att Napoli och andra mindre fotbollsklubbar för honom symboliserar Davids kamp mot Goliat i förhållande till de större klubbarna och berättar vidare att det ligger i hans DNA att känna sympati för David, aldrig för Goliat. Garanzini vänder sig sedan direkt till bokens läsare, eller närmare bestämt till alla som för ett ögonblick eller i ett helt liv haft Neapel i sitt hjärta, och önskar ”god läsning” (KT, r. 146-152).

2.3 Kulturkontext

Staden Neapel, som är skådeplatsen för *Il Napoli di Maradona*, är beläget på Italiens södra halva, kallad *Mezzogiorno* (ordet syftar på den tid mitt på dagen när solen står som högst), som innefattar landsdelen söder om Rom samt öarna Sicilien och Sardinien. Området är på grund av politiska, historiska och geografiska faktorer (Nationalencyklopedin: ”Mezzogiorno”) delvis ekonomiskt och socialt underutvecklat och står i kontrast till norra Italien, som kännetecknas av ekonomisk tillväxt och starka industrier (Svenska Wikipedia: ”Mezzogiorno”). När Napoli för första gången vann den italienska ligan säsongen 1986-87 var det därför mer än en sportslig seger. Det sågs också som en seger för staden Neapel, som länge varit ansatt av bl a arbetslöshet, jordbävningar och maffia (Lappalainen 2007:17). Enligt Maradona själv var det också en seger över rasismen, den rasism som han ansåg att man i norra Italien ofta riktade mot det underutvecklade Syditalien (Lappalainen 2007: 17).

I Italien finns en tradition av vidskepelse. Denna är till synes ännu mer utbredd i södra Italien där många har en magisk livsåskådning (Nationalencyklopedin: ”Italien”) och nummersmagi och lottospel är av stor betydelse (Lappalainen 2007:44). I Neapel blandas också det profana många

gångar med det religiösa. Detta fenomen märks tydligt även inom fotbollskulturen i staden. I boken *Italien* beskriver Lappalainen (2007: 22) på följande sätt häcklandet av fotbollslaget Milan i samband med firandet av Napolis ligaseger:

Så används hela arsenalen av religiösa symboler knutna till döden för att gestalta Milans och Berlusconis belägenhet. Dödsprocessioner som bär Berlusconis kista tågar genom staden, en av processionerna innehåller elva kistor och bär alltså iväg hela Milan.

Den vidskepelse som ofta förknippas med Neapel kommer också till uttryck i källtexten genom referenser till bl a *munaciello* och *bella'mbirana*, som är två av stadens andeväsen. Enligt myten visar sig dessa i olika skepnader och kan bringa både lycka och olycka. I källtexten deltar de tillsammans med Neapels skyddshelgon San Gennaro i firandet av Napolis ligaseger. Jag kommer att närmare behandla dessa och andra aspekter av kulturkontexten i uppsatsens översättningskommentar.

2.4 Lexikogrammatik

Källtextens tre delar – d v s förordet samt de två kapitlen *Det var i maj* och *Pierpaolo Marino, den "hemlige" klubbpresidenten* – skiljer sig i vissa avseenden åt vad gäller lexikogrammatiska aspekter och kan även, ur ett lexikogrammatiskt perspektiv, delas in i ytterligare ett antal textdelar. Jag ska i detta avsnitt redogöra för dessa olika aspekter av källtexten med fokus på kapitlet *Det var i maj*.

Förordet, som är skrivet av Gigi Garanzini, berättas i första person (jag-form) och växlar mellan dåtid och berättarens nutid. I följande exempel uttrycks berättarens nutid i källtexten genom ett verb i presens, *ricordo* (jag minns). Stycket fortsätter sedan i preterium – *era* (den var):

(Ex 1)

al di là dei risultati che non ricordo, era tale la suggestione ambientale che un minimo di passione per il Napoli non poteva non essersi infiltrata.. (KT, r. 96-99)

alla bortglömda resultat åsido var atmosfären så speciell att det var svårt att inte känna något för Napoli. (MT, r. 96-99)

Kapitlet *Pierpaolo Marino, den "hemlige" klubbdirektören* består av en intervju med Napolis tidigare klubbdirektör Pierpaolo Marino. I början av kapitlet finns också en kort presentation av Marino som inleds med ett fjärrperspektiv (Hellspong & Ledin 1997: 138) på dennes bakgrund, där berättandet växlar mellan dåtid och historiskt presens (tredje person). Presentationen avslutas sedan, som en mer personlig introduktion till själva intervjun, med ett närperspektiv i berättarens nutid och vi-form – *ci incontriamo* (vi träffas) – där Marino beskrivs med värderande uttryck så som *grande*

esperto di calcio (stor fotbollsexpert) och *uomo dal carattere forte* (en man med stark karaktär):

(Ex 2)

Ci incontriamo a Zingonia, sede dell'Atalanta, di cui è oggi direttore sportivo. Marino, grande esperto di calcio e scopritore di talenti, è un uomo dal carattere forte, "roccioso" come la sua terra di origine. Di solito, non si concede molto, ma quando si parla di Napoli, e di quel Napoli, gli si illuminano gli occhi e l'emozione travolge ogni riserbo. (KT, r. 750-758)

Vi träffas i Zingonia, på Atalantas huvudkontor, där Pierpaolo Marino idag är sportdirektör. Marino är en stor fotbollsexpert och har en förmåga att upptäcka talanger. Han har stark karaktär och är lika obändig som den syditalienska jord han är sprungen ur. Vanligtvis brukar han vara mycket återhållsam men när man pratar om Neapel, och framförallt den tidens Napoli, lyser ögonen upp och känslorna börjar svalla. (MT, r. 750-760)

I kapitlet *Det var i maj* har jag urskiljt tre textdelar som sinsemellan skiljer sig åt beträffande tempus, berättarperspektiv och meningslängd. Kapitlet handlar till en början om firandet i samband med Napolis första ligaseger och berättas då i första person (vi-form) och historiskt presens. När kapitlet sedan övergår till en historiebeskrivning av fotbollsklubben Napoli skiftar berättandet från första person till tredje person och från presens till dåtid. I den avslutande delen av kapitlet, som handlar om värvningskarusellen kring Diego Maradona, fortsätter berättandet i tredje person men växlar från dåtid till historiskt presens. Dessa tre delar av kapitlet *Det var i maj* har jag delat in i följande rubriker:

- Skildring av firandet i samband med Napolis första ligaseger
- Historiebeskrivning av fotbollsklubben Napoli
- Skildring av värvningskarusellen kring Diego Maradona

Jag gjorde sedan en jämförelse av LIX-värden (Läsbarhetsindex) mellan dessa tre textdelar (utifrån 250 ord ur vardera textdel). LIX baseras på ett medelvärde av antalet ord per mening och andelen långa ord, d v s ord med fler än 6 bokstäver (Svenska LIX). Metoden kan ge en indikation om hur lätt- eller svårtillgänglig en given text är. LIX är emellertid anpassat efter svenska texter och min avsikt var därför inte att ta reda på hur lätt- eller svårläst källtexten är utan istället att med hjälp av LIX-värden jämföra den textuella strukturen i de tre olika textdelarna. De tre delarnas respektive värden var i tur och ordning 45, 51 och 46. Den första textdelen, d v s *firandet av Napolis ligaseger*, hade dock ett något lägre värde än de andra två textdelarna vad gäller meningslängd – 13,37 – medan de andra två textdelarna hade en genomsnittlig meningslängd på 17,53 (historiebeskrivning av fotbollsklubben Napoli) respektive 15,75 (skildring av värvningskarusellen kring Diego Maradona). En förklaring till detta är att *firandet av Napolis ligaseger* är mer känslomässigt driven, vilket också till viss del styr meningslängden, som i följande exempelmening:

(Ex 3)

Una cinquecento si schianta contro un albero morto. Un vecchio col dito alzato ringrazia il Padreterno di essere ancora vivo. (KT, r. 205-208)

En Fiat 500 brakar rätt in i ett dött träd. En gamling pekar mot himlen och tackar sin skapare att han fortfarande är vid liv. (MT, r. 208-210)

Ovanstående stycke från källtexten är indelat i två grafiska meningar och saknar en samordnande konjunktion. Textbindningen är associativ (Hellspong & Ledin 1997: 84) och meningarna presenteras som ögonblicksbilder från en dag då allt vändes upp och ner. Liknande ögonblicksbilder används för att på ett kärnfullt sätt placera berättelsen i ett geografiskt sammanhang i inledningen av samma textdel, där författarna refererar till den speciella sciroccovinden och Neapels sol. Både samordnande konjunktion och verb har här utelämnats:

(Ex 4)

Scirocco sulla pelle, un sole abbacinante. (KT, r. 162)

Sciroccovind mot huden, bländande solsken. (MT, r. 162)

Exemplet ovan kan jämföras med följande mer faktabaserade mening från textdelen *skildring av värningskarusellen kring Diego Maradona*, där författarna utförligt beskriver ekonomiska detaljer, så som *caparra* (depositionsavgift) och *fideiussioni* (bankgarantier), kring Napolis kontraktsförhandlingar med Barcelona:

(Ex 5)

L'affare si può realizzare, ma chiedono, come caparra, un miliardo di lire in contanti e fideiussioni per sette milioni di dollari (come se non bastasse, il dollaro sale in continuazione e l'operazione costa già duecentottanta milioni di lire in più). (KT, r. 460-465)

Affären är möjlig, men som handpenning kräver man fem miljoner kronor kontant och en garantisumma på sju miljoner dollar (och som om inte det vore nog håller dollarn stadigt på att stiga och affären är redan 1,4 miljoner kronor dyrare). (MT, r. 464-470)

Detta stycke är, till skillnad från den del av kapitlet som beskriver firandet efter ligasegern, ett utifrånperspektiv (Hellspong & Ledin 1997: 138). Författarna är här iakttagare, inte aktörer, och redogör för affärsrelationen mellan Barcelona och Napoli samt den bakomliggande ekonomiska kontexten, som i textpassagen *il dollaro sale in continuazione e l'operazione costa già duecentottanta milioni di lire in più* (dollarn stiger stadigt och affären är redan 1,4 miljoner kronor dyrare). Det ska emellertid nämnas att exempelmeningen är i historiskt presens och i viss mån har samma dramatiserande drag som skildringen av firandet efter ligasegern. Stycket kan därför också ses som ett närperspektiv (Hellspong & Ledin 1997: 138), vilket också är tydligt i nästa exempel från samma textdel, som innehåller referenser till mirakel – *miracolo* – samt värderande uttryck i form av *salasso* (åderlåtning) och *quella bizzarra idea* (den där bisarra idén):

(Ex 6)

È un salasso, ma quella bizzarra idea di portare Diego a Napoli adesso è diventata una vera trattativa e il miracolo può accadere. (KT, r. 473-476)

Åderlåtningen är nära. Men den där bisarra idén att värva Maradona till Napoli har nu utvecklats till regelrätta förhandlingar och miraklet håller på att ske. (MT, r. 477-481)

Textdelen *historiebeskrivning av fotbollsklubben Napoli* utgör en bakgrund till beskrivningen av värvningskarusellen kring Maradona och Napolis ligaseger, och berättas delvis ur ett fjärrperspektiv. I följande exempel redogör författarna i kronologisk ordning för Napolis historia, från bildandet av stadens första elitlag, *la prima rappresentativa nata in città tra il 1904 e il 1905* (Stadens första elitlag bildades mellan 1904 och 1905) vidare till den engelska förlagan *Naples Football Club* och slutligen till grundandet av l'Associazione Calcio Napoli:

(Ex 7)

La prima rappresentativa nata in città, tra il 1904 e il 1905, si chiamava *Naples Football Club*. Dopo la Grande Guerra, sulle tracce dell'antenato di ascendenze britanniche, fu fondata l'Associazione Calcio Napoli. Era il primo agosto 1926. (KT, r. 253-258)

Stadens första elitlag bildades mellan 1904 och 1905 och döptes till *Naples Football Club*. Efter första världskriget, i spåren av denna brittiska förlaga, bildades sedan l'Associazione Calcio Napoli. Det var den första augusti 1926. (MT, r. 254-259)

2.4.1 Referensbindning

Referensbindningen i de två senare textdelarna i kapitlet *Det var i Maj (historiebeskrivning av fotbollsklubben Napoli och skildring av värvningskarusellen kring Diego Maradona)* är ofta variationsrik och innehåller en rad ledfamiljer (Hellspong & Ledin 1997: 82) med många sambandsled. Med ledfamilj menas en grupp av språkliga uttryck som syftar på samma referent. De enskilda språkliga uttrycken inom en sådan grupp kan i sin tur benämnas som sambandsled. Bl a kan ledfamiljen *Diego Armando Maradona* delas in i sambandsleden *Diego Armando Maradona*, *Diego Maradona*, *Diego*, *il Pibe de Oro*, *il campione argentino*, *l'argentino* och *lo* (honom). Ledfamiljen *il Barcellona* (fotbollsklubben Barcelona) kan i sin tur delas in i sambandsleden *il Barcellona*, *il Barça*, *il club blaugrana* och *il club catalano*. De två textdelarna innehåller framförallt en rad exempel på varierad upprepning (Hellspong & Ledin 1997: 83), vilket är en typ av referensbindning som innebär att samma referent benämns med olika nominalfraser i ett givet sammanhang. Napolis ordförande Corrado Ferrlaino omnämns bl a både som *il presidente* (ordföranden) och *l'Ingegnere* (ingenjören). För att ge ytterligare exempel på den varierade upprepning som förekommer i de två avslutande delarna av kapitlet *Det var i maj* kan nämnas att fotbollslaget Verona vid ett tillfälle benämns som *scaligeri*, vilket är ett ord med historisk

anknytning till staden Verona, och att Barcelonas vice ordförande, Joan Gaspart, vid ett tillfälle kallas för *il catalano* (katalanen).

2.4.2 Facktermer och jargong

De två avslutande delarna av kapitlet *Det var i maj* innehåller som tidigare nämnts dels en historiebeteckning av fotbollsklubben Napoli, dels en skildring av övergångsförhandlingarna kring Diego Maradona. I textdelen som skildrar firandet i samband med Napolis ligaseger skapar författarna genom bl a metaforiska uttryck en närvarokänsla i texten. De två avslutande delarna av kapitlet har en mer informativ funktion och innehåller en mängd fackord i form av fotbollstermer och banktermer (framförallt med anknytning till spelarövergångar) samt fotbolls-jargong. Med ordet *jargong* menas ”ett internt språkbruk som ofta är svårbegripligt för utomstående” (Svenska Wikipedia: ”Jargong”).

Exempel på fotbollstermer är *calciomercato* (transfermarknad), *libero* (libero), *mediano* (defensiv innermittfältare) och *centravanti* (central anfallare). Vad gäller affärstermer innehåller textdelen som skildrar Maradonas övergång till Napoli bl a uttrycken *deficit* (underskott), *caparra* (depositionsavgift), *fideiussione* (bankgaranti) och *pagamento dilazionato* (uppskovsbetalning). Exempel på fotbolls-jargong är *doppietta* (två mål av samma spelare), *faro* (ledarfigur), *numero uno* (storspelare) och *palleggi* (trixningar).

Många av facktermerna ingår i vad Hellspong & Ledin (1997: 55) kallar en *gruppkod*. En sådan fackterm är *deficit*, som förekommer både inom det italienska och svenska bankväsendet. Ett annat exempel är ordet *libero*, som syftar på en specifik spelarposition på fotbollsplanen. *Libero* har en normerad användning inom fotbollsvärlden och finns även som låneord i svenskan. Fotbolls-jargongen utgör en mindre teknisk kod än facktermerna och är därför många gånger mindre konkret. Ett tydligt exempel är ordet *faro*, vars lexikonmotsvarighet (Ingo 1991: 83) i svenskan enligt Nordsteds italienska ordbok (2005) är *fyr*. I en italiensk fotbollskontext används det emellertid som en liknelse och refererar till en ”ledarfigur” på fotbollsplanen. Även uttrycket *numero uno* har en mindre konkret betydelse än exempelvis facktermen *libero*. Uttryckets konkreta motsvarighet i svenskan är *nummer ett*, men *numero uno* syftar i en italiensk fotbollskontext på en bra eller viktig spelare.

2.5 Retoriska bindningar och stilfigurer

Marco Bellinazzo och Gigi Garanzinis bok kan ses som en nostalgisk återblick på fotbollslaget Napoli, fotbollsspelaren Maradona, staden Neapel samt fotbollen som sport och kulturellt fenomen. Piero Mei (2012), som jobbar på samma tidning (Sole 24 Ore) som författarna, skriver bland annat i sin recension av *Il Napoli di Maradona* att boken bjuder på en både känslösam och nostalgisk läsning. Och just den nostalgiska återblicken är något som utmärker de partier av källtexten där Bellinazzo och Garanzini skriver om sina egna upplevelser av Napolis första ligaseger säsongen 1986-1987. I inledningen av kapitlet *Det var i maj*, som beskriver firandet i samband med denna ligaseger, använder sig författarna bl a av tre på varandra följande particip, *strabondante* (överflödande), *stravolta* (förvriden) och *pitturata* (målad), för att beskriva överflödet av färger på *via Caracciolo*. Detta ger en känslösam effekt i källtexten som jag i måltexen valt att tona ner genom att ta bort de tre participen:

(Ex 8)

Scorriamo dentro via Caracciolo, ch'è una serpentina di gioia colorata d'azzurro, strabondante di verde, stravolta di bianco, pitturata di rosso. (KT, r 163-166)

Vi tar oss långsamt in på Via Caracciolo, som vibrerar av glädje och håller på att svämma över av Napolis blå färger. Och av grönt, vitt och rött. (MT, r. 163-166)

I samma textdel finns också följande anaforiska bindning, som framhäver författarnas personliga koppling till laget Napoli och staden Neapel:

(Ex 9)

Veniamo da fuorigrotta, molti forse da più lontano. Veniamo da dove il sogno si è chiuso, dove il popolo ha ballato, sessant'anni sublimati in un attimo. (KT, r. 170-173)

Vi kommer från Fuorigrotta, stadionområdet, andra kanske har rest längre. Vi kommer därifrån där drömmen blev till verklighet, där människorna äntligen fick dansa, där 60 års väntan förlöstes på en sekund. (MT, r. 171-176)

Båda meningarna från källtexten i exemplet ovan inleds med verbformen *veniamo* (vi kommer), vilket skapar emfas i texten. I den andra av de två meningarna skapas emfas också genom en upprepning av rumsadverbialiet *dove* (där).

I följande mening upprepas verbformen *apparteniamo* (vi hör hemma), som förekommer två gånger, och prepositionsfrasen *a questo* (i den här), som förekommer tre gånger, och visar ännu en gång författarnas starka koppling till Neapel:

(Ex 10)

Qui in mezzo a questo delirio ci apparteniamo. Lo sentiamo nitido questo fragore. Apparteniamo a questo sporco di via Toledo, a questo crocevia fra via Roma e piazza Carità. (KT, r.

186-190)

Här, i detta febriga tillstånd hör vi hemma. Larmet är klart som kristall. Vi hör hemma i smutsen på via Toledo, i den här korsningen mellan Via Roma och Piazza Carità. (MT, r. 189-193)

I följande exempel, som är hämtat från samma del av kapitlet *Det var i maj*, skapas eftertryck genom en upprepning av det relativa pronomenet *come* i kombination med substantiven *indiani* (indianer) respektive *assedianti* (belägrare):

(Ex 11)

Eccolo lì, il San Paolo, mastodontico e mansueto come un dinosauro, ci giriamo attorno come indiani, come assediati, affinché il miracolo non fugga da spalti e interstizi. (KT, r. 234-238)

Där är den, San Paolo-stadion. Gigantisk och tam som en dinosaurie. Vi cirklar runt den som indianer. Som belägrare. För att miraklet inte ska fly sin väg via läktaren, eller bakvägen. (MT, r. 239-243)

Meningen ovan innehåller också liknelsen *il San Paolo, mastodontico e mansueto come un dinosauro* (San Paolo-stadion. Gigantisk och tam som en dinosaurie), där den tama dinosaurien ställs mot det kontrasterande adjektivet *mastodontico* (gigantisk). Texten knyter här an till någonting motsägelsefullt och ”obegripligt” – Napolis ligaseger och staden Neapel. Denna bild av staden och ligasegern målas upp även i följande exempel från samma textdel, där författarna som en kontrast till segerfirandet väljer att beskriva Neapels förfall:

(Ex 12)

Piazza Plebiscitola navighiamo in parata, fra le rovine di Palazzo Reale, mura screpolate da pisciate e umidità, case di pazzi lasciate lì ad ammuffiare. La bandiere, sciorinate come vele sulla cresta di motorini sgangherati, banderuole di macchine di latta. (KT, r 179-185)

Vi böljar fram i parad på Piazza Plebiscito förbi förfallna Palazzo Reale, vars murar vittrat sönder av piss och fukt, där de galna bor och fasaderna lämnats åt sitt öde. Fanor fladdrar som segel bak på skrangliga vespor och vimplar pryder skraltiga bilar. (MT, r. 182-188)

I de delar av källtexten där författarna framträder i första person skapas eftertryck även genom olika stilfigurer. Bland annat används en mängd metaforer. I kapitlet *Det var i maj* beskrivs *Via Caracciolo* t ex som *en serpentin av blåfärgad glädje* (*una serpentina di gioia colorata*). Vidare används metaforer även för att beskriva den firande folkmassa som berättaren befinner sig i, vilken bl a beskrivs som en *armé* (*esercito*), en samling *karnevalbåtar* (*vascelli festanti*) och *Napoleons kavalleri* (*cavalleria napoleonica*). Flaggorna som fästs bak på mopeder beskrivs som *fladdrande segel* (*le bandiere sciorinate come vele*) och Santa Chiara-kyrkan som *en sidenskimrande ljus fläck*.

2.6 Inbäddningar

Källtexten innehåller en mängd inbäddningar i form av intervjuer där olika personer med koppling till fotbollsklubben Napoli kommer till tals genom direkt anföring. Kapitlet *Pierpaolo Marino, den "hemlige" klubbdirektören* består, som tidigare nämnts, av en intervju med Pierpaolo Marino, och i kapitlet *Det var i maj* intervjuas bland andra Napolis tidigare klubbordförande Corrado Ferlaino. Genom dessa inifrånperspektiv (Hellspong & Ledin 1997: 138) får läsarna på nära håll ta del av olika händelser med anknytning till Napolis värvning av Diego Maradona. Intervjuerna har ofta inslag av både nostalgi och dramatik. I följande exempelmening berättar Ferlaino om den bomb som 1982 sprängdes utanför hans hem, och beskriver också sina starka band till Neapel:

(Ex 13)

(”Nell'82 lanciarono una bomba sotto casa in via Crispi. Non ricordo i nomi di quelli che cercarono di strapparmi il Napoli. Le indagini rivelarono riunioni in via Duomo per mettere a punto un piano della malavita. Non scappai perché sono innamorato del Napoli. E di Napoli”) (KT, r. 309-316)

(”1982 sprängde de en bomb vid min bostad på Via Crispi. Jag minns inte namnen på de som försökte ta Napoli ifrån mig. I utredningen avslöjades att man hållit möten på Via Duomo för att göra upp en plan inom undre världen. Jag flydde inte för jag älskar Napoli. Och Neapel”). (MT, r. 313-320)

Följande exempelmening är ett citat av Pierpaolo Marino från intervjun i kapitlet *Pierpaolo Marino, den "hemlige" klubbdirektören*, där Marino berättar om sin kontroversiella övergång från fotbollsklubben Avellino till Napoli:

(Ex 14)

Ferlaino sa essere molto convincente. A dire la verità tutta la mia famiglia era contraria che io andassi a lavorare con lui, anche perché il Napoli era la squadra più complicata in cui andare per uno di Avellino. Le due tifoserie si detestano e rischiamo fisicamente. Quando ho accettato sono dovuto praticamente scappare dalla mia casa. (KT, r. 1092-1100)

Ferlaino kan vara väldigt övertygande. Ska jag vara ärlig så var hela min familj emot att jag började jobba för honom, också för att Napoli var det mest komplicerade valet för en från Avellino. Lagens supportrar avskyr varandra och för mig kunde det vara rent farligt. När jag tackat ja tvingades jag praktiskt taget fly från mitt hem. (MT, r. 1092-1100)

Intervjuerna med Ferlaino och Marino tycks alltså i första hand fungera som nostalgiska och t o m dramatiska återblickar på staden Neapel och fotbollslaget Napoli. I bokens förord understryker Gigi Garanzini just den nostalgi som på många sätt kan sägas genomsyra källtexten och de inifrånperspektiv som förmedlas i form av olika intervjuer:

(Ex 15)

Ne è uscito questo amarcord, cui hanno partecipato i protagonisti della storica cavalcata di venticinque anni fa, grandi e piccoli, indimenticabili e dimenticati, che hanno frugato senza sforzo, anzi con un piacere non difficile da cogliere tra le righe, nelle memorie di una stagione che, per tutti, o quasi tutti, rappresentò il momento più bello della carriera. Raccontando episodi, sensazioni, restrocena di un'epopea in piena regola, culminata nel delirio di quel 10 maggio 1987. (KT, r. 121-133)

I denna hyllning till Napolis första ligaseger medverkar många av de som var med och bidrog till den historiska segern för tjugofem år sedan. Stora som små. Oförglömliga som bortglömda. Alla har de utan ansträngning, snarare med en glädje som går att skönja mellan raderna, dragit sig till minnes en säsong som för alla, eller nästan alla, var den bästa tiden i karriären. De berättar om händelser, intryck och tilldragelser bakom kulisserna i en på alla sätt episk saga som fick sin kulmen i ett febrigt Neapel den 10 maj 1987. (MT, r. 123-135)

2.7 Överväganden inför översättningen

Källtexten består alltså av förordet samt de två inledande kapitlen ur boken *Il Napoli di Maradona*. Dessa olika delar av källtexten skiljer sig åt vad gäller t ex berättarperspektiv, graden av närvarokänsla och informationstäthet. Ett förenande drag i källtexten är emellertid att den är starkt präglad av kulturkontexten och innehåller en mängd kulturspecifika referenser till Neapel och Italien. Jag har därför vad gäller den globala översättningsstrategin (Lundquist 2005: 36), d v s den strategi som tar hänsyn till måltexten som helhet, till stora delar försökt eftersträva en funktionell översättning (Lundquist 2005: 37). Denna är till skillnad från en imitativ översättning (Lundquist 2005: 37) inriktad på funktionen i den nya kontexten snarare än på aspekter som stil, ton och enskilda stildrag i källtexten. I linje med denna funktionella översättningsstrategi har jag bl a gjort förklarande tillägg, men även exkluderat textpassager och uttryck som svårligen skulle förstås av svenska läsare. Samtidigt har jag även försökt överföra lokalfärgen från källtext till måltext och därför behållit ett antal italienska och neapolitanska ord i min översättning – en lokal översättningstrategi som Lundquist (2005: 44) kallar för *lån*. De lokala översättningstrategierna utgår till skillnad från de globala ifrån specifika textpassager och uttryck i källtexten, som potentiellt kan översättas på en mängd olika sätt (Lundquist 2005: 44).

Då vissa av källtextens delar i större utsträckning än andra präglas av en känslös stil och närvarokänsla ansåg jag det också nödvändigt att ibland utgå ifrån en mer imitativ översättningstrategi, d v s att försöka överföra författarnas ton och stil till måltexten. Detta gäller dels bokens förord, som har ett personligt tilltal, dels den textdel i kapitlet *Det var i maj* som beskriver firandet i samband med Napolis ligaseger och närmast kan beskrivas som en skönlitterär berättelse. Även i dessa textdelar har jag dock valt att göra förtydligande tillägg och utelämna vissa uttryck från källtexten för att skapa ett naturligt språk i översättningen och anpassa den efter en svensk kulturmiljö.

3. Översättningskommentar

3.1 Översättning av dialekt

Jag ska i detta avsnitt behandla den neapolitanska dialektens funktion i källtexten mot bakgrund av Italiens historia och samhällsliv. Vidare kommer jag att visa vilka strategier jag utgått ifrån inför översättandet av de dialektala inslagen och mer ingående behandla specifika inslag av neapolitanska i källtexten.

3.1.1 Regionalism och dialekter i Italien

Italien är starkt präglad av regionalism och dialekterna skiljer sig ibland så markant från standarditalienskan att vissa delar av befolkningen kan betraktas som tvåspråkiga. Lappalainen (2007: 75) skriver följande om de italienska dialekterna i boken *Italien*:

Det har bevisats att avståndet mellan standarditalienskan och en del dialekter är större än avståndet mellan italienskan och franskan eller rumänskan.

Den språkliga mångfalden i landet kopplas ofta till det faktum att den italienska halvön fram till Italiens enande 1861 inte haft någon förenande politisk kraft, undantaget Romarriket (Lappalainen 2007: 75). Den italienska halvön var istället uppdelad i diverse kungadömen och stadsstater. Denna regionalism innebar bl a att italienskan långt efter Italiens enande endast talades av en begränsad del av landets befolkning:

Sedan nationsenandet 1861, då alltså bara ett par procent av befolkningen talade italienska, har naturligtvis allt fler italienare lärt sig statens officiella språk. Men ledande språkvetare menar ändå att ända fram till efterkrigstiden var italienskan ett dött språk, till sin användning huvudsakligen begränsad till skrift. Majoriteten av befolkningen kom att behärska språket först på 1960-talet (Lappalainen 2007: 75).

Idag förstår och talar de allra flesta i landet italienska, men dialekterna har fortfarande en stark ställning. Enligt Lappalainen (2007: 75) behärskar 60 procent av befolkningen en dialekt.

3.1.2 Neapel och neapolitanskan

Neapel är huvudort i regionen Kampanien (Campania) och var tidigare huvudstad i Kungariket Neapel, som utgjorde fastlandsdelen av Kungariket Sicilien (Svenska Wikipedia: ”Kungariket

Sicilien”). Kungariket Neapel innefattade det territorium som senare kom att delas in i regionerna Abruzzo, Molise, Campania, Puglia, Basilicata och Calabria samt delar av den nuvarande regionen Lazio (Italienska Wikipedia). Riket varade från tidigt 1300-tal fram till 1816, då Neapel och Sicilien slöts samman till ett enhetligt kungarike med namnet Bägge Sicilierna (Italienska Wikipedia: ”Regno delle Due Sicilie”). Neapel var huvudstad i riket från 1817 fram till Italiens enande 1861 (Italienska Wikipedia: ”Regno delle Due Sicilie”).

Neapolitanskan har precis som italienskan sitt ursprung i latinet. Enligt vissa teorier har dialekten rötter även i grekiskan och det italiska språket oskiska. 5,7 miljoner människor i regionen Campania har neapolitanska som modersmål. Vidare har det också gjorts försök på nationell nivå att få neapolitanska erkänt som officiellt minoritetsspråk i Italien (Engelska Wikipedia: ”Neapolitan language”), och på senare år har det kommit ut en rad neapolitanska grammatik- och ordböcker. I stora drag talas och förstås neapolitanska av 1/3 av Italiens befolkning (Svenska Wikipedia: ”Neapolitanska”). Olika varianter av neapolitanska förekommer framförallt i delar av de regioner som tidigare ingick i Kungariket Neapel, d v s Abruzzo, Molise, Puglia, Basilicata, Calabria och Lazio. På nationell nivå kräver dialekten dock i många sammanhang förtydliganden:

Neapel ligger ett par timmars bilresa från Rom. När en pjäs av neapolitanaren Edoardo De Felippo sänds på TV måste den textas (Lappalainen 2007: 75).

I Italien förknippas Neapels befolkning ofta med en speciell livsglädje eller vitalitet som fått benämningen *napoletanità* (neapolitanshet). Enligt Lappalainen (2006: 230-232) har denna neapolitanska identitet genom historien utgjort en kontrast mot ett hårt samhällsklimat och kom efter 1799 också att påverka stadens dialekt, som då fick en något mjukare prägel. Den nya mjuka dialekten åtföljdes i sin tur av ”en veritabel kulturindustri där neapolitanshetens intellektuella producerade teater, sånger, musik och tidningar” (Lappalainen 2006: 230-232). Just den neapolitanska sången anses ha fått extra stor betydelse i staden (Lappalainen 2006: 232), och under 1800-talet skrevs bl a sångerna *'O sole mio*, *Santa Lucia* och *Funicoli funicolà* (Italienska Wikipedia: ”Canzone classica napoletana”). De neapolitanska sångerna har med tiden blivit en symbol för italiensk musik runt om i världen och har framförts av bl a Enrico Caruso, Plácido Domingo, José Carreras och Luciano Pavarotti (Italienska Wikipedia: ”Canzone classica napoletana”). Prytz Åberg (2007: 79) beskriver i boken *Neapel och Campania* den neapolitanska sångens utbredning i Italien:

För några år sen deklarerade borgmästaren i Venedig att han tyckte att det var olämpligt att gondoljäreerna sjöng neapolitanska sånger under tiden de styrde fram sina gondoler längs stadens kanaler. Varför måste de underhålla turisterna med ”O sole mio”, ”Turna a Surriento” och ”Santa Lucia”, sånger som inte har ett dugg med Venedig att göra – utan kommer från Neapel.

Den neapolitanska sångtraditionen har också en koppling till Diego Maradona. I boken *Italien* drar Lappalainen (2007: 23) paralleller mellan dyrkandet av Maradona och Neapels skyddshelgon San Gennaro genom en referens till just den neapolitanska sången:

Nu kan människor som hyser en djup vördnad för San Gennaro och aldrig skulle drömma om att ifrågasätta hans makt eller äktheten i de regelbundet återkommande miraklen ändå i rimmad form sätta helgonet på andra plats efter den väldiga inspirationskällan till neapolitansk sång: Diego Maradona

3.1.3 Strategier vid översättning av dialekt

Källtexten innehåller en rad inslag av neapolitanska i form av bl a enskilda uttryck, sångtexter, talesätt och direktcitat av anonyma neapolitanare. Dessa dialektala inslag utgör rent språkligt en kontrast till italienskan, men knyter också an till kulturspecifika företeelser i Neapel så som *la napoletanità* (den neapolitanska identiteten), vilket har utgjort en svårighet vid arbetet med översättningen. Dimitrova Englund (2001: 9) skriver om dialektens roll som både kulturbärare och språklig markör:

I fallet dialekt är [...] de speciella konnotationerna kopplade både geografiskt till vissa områden i källspråkslandet, vilka därmed vanligen inte befinner sig i målspråkslandet, och rent språkligt till källspråket, vilket naturligtvis definitionsmässigt är ett annat än målspråket. Dialekter är därmed både "kulturspecifika" och "språkspecifika" - ett typiskt fall av oöversättlighet alltså? Detta till trots översätts skönlitteratur där dialekt används som ett viktigt stilmedel.

Vidare redovisar Dimitrova Englund (2001: 14), genom en höger-vänster skala, de olika språkliga varieteter som generellt används vid översättning av dialekt i skönlitterära verk, där hon längst till höger placerar *markerat skriftspråk*, som följs av *neutralt språk*, *markerat talspråk*, *varietet med specifikt socialt ursprung*, *varietet med allmänt regionalt eller "lantligt" ursprung* samt längst till vänster *varietet med specifikt regionalt ursprung*. Utifrån denna skala konstaterar hon att översättare tenderar att välja "en varietet som ligger längre till höger än den som finns i källtexten" (Dimitrova Englund 2001: 14). Jag har i min översättning valt att i möjligaste mån översätta de dialektala inslagen till neutral svenska, och placerar mig därmed till höger på skalan. Vid valet av översättningsmetod utgick jag i första hand ifrån de skillnader som finns mellan Italien och Sverige vad gäller sociala förhållanden och regional identitet. Det faktum att neapolitanska dessutom är kodifierat och sedan länge används i diverse skiftspråkliga sammanhang gör också att neapolitanska i viss mån kan ses som ett standardspråk snarare än som en dialekt, åtminstone ur ett översättningsperspektiv. Att ersätta neapolitanskan med t ex en varietet med specifikt regionalt ursprung ansåg jag därför uteslutet. Vissa gånger har jag emellertid markerat referensen till

neapolitanskan genom att behålla vissa neapolitanska uttryck och använda förklarande tillägg.

3.1.4 Dialektala inslag i källtexten

Jag ska nu mer ingående behandla specifika dialektala inslag i källtexten och förklara hur jag gått till väga vid överförandet av källtext till målttext. Inledningsvis kommer jag att ge några exempel på de många inslag av neapolitanska sångtexter och sångtitlar som förekommer i källtexten. Vidare ska jag behandla olika direktcitat och talesätt.

De neapolitanska sångerna har en central plats i källtexten. Bl a inleds Gigi Garanzinis förord med ett utdrag ur den neapolitanska sången '*O Paese d' 'o sole*:

(Ex 16)
*'O treno steva int' 'a stazione,
Uanno'aggio 'ntiso e primme manduline...* (KT, r. 3-4)

*Tåget stod fortfarande på stationen,
när jag hörde de första mandolinerna...* (MT, r. 3-4)

Här valde jag att översätta neapolitanskan till standardsvenska. Genom ett förklarande tillägg framhåller jag sedan i efterföljande stycke att textdelen i fråga är hämtad från ”den neapolitanska sången '*O Paese d' 'o sole*”, vilket inte nämns i källtexten. Gigi Garanzini refererar istället till sångtexten via dess författare, Libero Bovio: *Canticchiando i versi di Libero Bovio* (nynnandes på dessa strofer av Libero Bovio). Jag ansåg här att ett förklarande tillägg var nödvändigt för att överföra källtexten till en svensk kontext. Gigi Garanzini har i källtexten valt att inte uppge vilken sång stycket är hämtat ifrån utan tycks förutsätta att italienska läsare redan känner till den.

Källtexten innehåller också en sång på neapolitanska om Maradona:

(Ex 17)
Maradona è mmeglio é Pelè / c'hanno fatto ' omazz' tant' pe'll'ave' / Maradona facce sunna', 'nu scudetto puortancill' 'a parte 'e 'cca' / Maradona 'o 'ttene e t' 'o ddà, te scamazza, te mbriaca e va a signa' / Maradona sì 'e Napule già /tu sì 'a chiave 'e ll'acqua pe ce fa campa'... (KT, r. 501-508)

Den neapolitanska dialekten skiljer sig här påtagligt från italienskan. Detta märks bl a i textpassagen *pe'll'ave'* (för att få honom), som på italienska skrivs *per averlo*. Bara här finns alltså skillnader vad gäller personligt pronomen i objektsform (*honom - ll - lo*), ordföljd (*få honom - ll'ave' - averlo*) och morfologi (*ha - ave' - avere*) mellan neapolitanskan och italienskan. Vidare finns det också skillnader vad gäller bl a prepositioner (*än - 'e - di*) och bestämd artikel (*den - 'o - il*). Trots detta har författarna valt att inte översätta texten till italienska. Tilltaget förklaras sedan i det efterföljande stycket, där de skriver att sångtexten helt enkelt är omöjlig att översätta då ”inte ens den mest exakta språkliga överföring skulle kunna ge rättvisa åt den förväntan, hoppfullhet och

kärlek som för alla neapolitanare flödade ur ord och musik” (min översättning). Även i min översättning valde jag att inte översätta det neapolitanska stycket utan försökte istället hålla mig nära källtexten och precis som i källtexten alltså förklara varför neapolitanskan inte översatts. Däremot har jag tydliggjort att sångtexten ifråga handlar om Diego Maradona. I källtexten benämns sången som en *motivetto* (musikslinga), vilket jag valt att översätta till *en sång om Maradona*. I min översättning finns också en parafasering på delar av sångtexten där jag valt att inkludera sångens titel, *Maradona är bättre än Pelé (Maradona è meglio é Pelè)* samt substantiven *drömmar*, *mål* och *ligatitlar*, som i källtexten motsvaras (i tur och ordning) av uttrycken *sunna'*, *scudetto* och *signa'*:

Skivan fanns redan i vart enda gatustånd innan han ens hunnit skaffa sig upphovsrätten till sången, en sång som förkunnar att Maradona är bättre än Pelé och frambringar drömmar om mål och ligatitlar större än fotbollen själv (MT, r. 505-511)

Följande exempelmening innehåller den neapolitanska sångtiteln *guapparia*, som i källtexten står som symbol för glädjeyttringarna i samband med Napolis första ligaseger. Ordet *guapparia* kan för övrigt härledas ur ordet *guappo*, som enligt Nordsteds italienska ordbok (2005) betyder *tuffing*:

(Ex 18)

E *guapparia* per *guapparia*, questo sole oggi non deve tramontare, questo pomeriggio sia l'ultimo e sia infinito... (KT, r. 239-241)

Och för varje neapolitansk sång hoppas jag allt mer att den här solen aldrig går ner och att den här eftermiddagen är den sista och utan slut... (MT, r. 244-248)

De italienska läsarna förväntas här återigen vara bekanta med den neapolitanska sången i fråga och *guapparia* förklaras därför inte på något sätt i källtexten. Just denna neapolitanska sång är enligt min mening emellertid okänd i Sverige och jag har därför valt att i min översättning förklara att det rör sig om en neapolitansk sång, däremot finns det i min översättning ingen explicit referens till just *guapparia*.

I följande exempelmening har jag för att bevara lite av lokalfärgen valt att behålla det dialektala ordet *guagliù* (grabben), som svenska läsare rimligtvis inte förstår:

(Ex 19)

”Ho resistito *guagliù*, n'è valuta a pena”. (KT, r. 223-224)

”Jag har hållit ut, *guagliù*. Det var det värt”. (MT, r 227-228)

Ovanstående stycke är ett citat av en anonym neapolitanare från en översvämningsdrabbad stadsdel i Neapel som nu gläds av Napolis framgångar. Citatet kan kopplas till den neapolitanska identiteten, *la napoletanità*, och de föreställningar om vitalitet, livsglädje och i förlängningen förmåga att resa

sig efter motgångar som ofta förknippas med Neapels befolkning. Giuseppe Marotta (1947: 6) beskriver denna förmåga i boken *L'oro di Napoli* (Neapels guld):

Förmågan att resa sig efter varje motgång är en uråldrig, nedärv, intelligent och storartad uthållighet. Om vi blickar tillbaka genom seklen, genom årtusendena, kanske vi finner dess ursprung i jordskorpans skälvningar, i den dödliga ångans plötsliga utbrott, i vågorna som reste sig över kullarna, i alla de faror som här genomsytrade människors liv. Det är Neapels guld denna uthållighet (min översättning).

I förordet förekommer även följande citat på neapolitanska av en anonym Napolisupporter som ger utlopp åt sin besvikelse efter att den otursförföljde Napolispelaren Faustinho Cané missat öppet mål:

(Ex 20)

”Cané! Abbracciate a 'o ciesso, e canta non son degno di te”. (KT, r. 118-120)

”Cané! Du skulle inte hitta målet om det bet dig i arslet”. (MT, r. 121-122)

Gigi Garanzinis intension med ovanstående citat är rimligtvis att fånga en sorts spirituell och passionerad neapolitansk folksjäl – snarare än rent språkliga drag – i linje med den känslolösa stilen som kännetecknar källtexten i övrigt. *Abbracciate a 'o ciesso, e canta non son degno di te* betyder ordagrant *krama toastolen, och sjung jag är inte värdig dig*. Textpassagen *non son degno di te* är i själva verket en italiensk sångtitel, som i sig inte refererar till Neapel utan i första hand utgör ett komiskt inslag i citatet. Jag har därför försökt överföra den talspråkliga stilen och komiska effekten från källtexten till måltextern snarare än att använda mig av dialektala markörer. Min översättning innehåller i linje med denna strategi ingen explicit referens till vare sig någon toalett eller uttrycket *non son degno di te*, utan är istället ett försök att fånga sinnesläget och kvicktänktheten hos den neapolitanske supportererna.

Källtexten innehåller också följande neapolitanska talesätt, som författarna valt att översätta till italienska inom parentes:

(Ex 21)

'o ciuccio 'e fichella, novantanove chiaie e 'a cora fraceta! (l'asino di Fichella, novantanove piaghe e la coda rovinata). (KT, r. 270-272)

'o ciuccio 'e fichella, novantanove chiaie e 'a cora fraceta! (den armes åsna har nittionio sår och bruten svans). (MT, r. 272-274)

Att författarna valt att förtydliga talesättet på italienska hör rimligtvis samman med att neapolitanska talesätt inte har samma nationella spridning som de neapolitanska sångerna och därför kan vara svåra att förstå för en del italienare. Jag har för att bevara lokalfärgen här valt att översätta det neapolitanska talesättet (*o ciuccio 'e fichella, novantanove chiaie e 'a cora fraceta!*) inom parentes, precis som i källtexten. För att svenska läsare ska förstå att det rör sig om ett

neapolitanskt talesätt har jag emellertid gjort ett förklarande tillägg där jag skriver att det rör sig just om ”ett gammalt neapolitanskt talesätt”.

3.2 Mottagaranpassning

3.2.1 Strategier vid mottagaranpassning

I källtexten finns en lång rad referenser till kulturspecifika fenomen. Vissa av dessa referenser är implicita och förutsätter att läsarna kan göra vissa slutledningar, eller vad Hellspong & Ledin (1997: 127-128) kallar för inferenser. Andra är explicita men förutsätter ändå att läsarna har goda bakgrundskunskaper vad gäller t ex Neapel och italienskt samhällsliv. Jag har därför i stor utsträckning valt att anpassa kulturmiljön efter den nya mottagargruppen genom framförallt följande fyra strategier, som Ingo (1991) presenterar i boken *Från källspråk till målspråk*:

- Tillägg
- Utelämningar
- Kontextmotsvarigheter
- Bruksmotsvarigheter

Ingo (1991: 255) skriver följande angående tillägg och utelämningar vid översättning:

En allmän regel för tillägg och utelämningar är att de i allmänhet har pragmatiska orsaker, d v s att förändringarna är nödvändiga till följd av förlagans och översättningens olika språkliga och kulturella miljö eller andra utomstående omständigheter kring översättningen.

Vad gäller tilläggen har de i min översättning framförallt en explicitgörande funktion, dvs de uttrycker i ord ”sådana betydelseelement som i förlagan endast finns med implicit” (Ingo 1991: 255). Vad gäller utelämningarna rör det sig i första hand om semantiska utelämningar (Ingo 1991: 255), som innebär att vissa ord utelämnats i målspråket, “vilkas betydelsekomponenter inte underförstått framgår av målspråkets kotext” (Ingo 1991: 86). Av hänsyn till kulturella och språknormativa skillnader mellan källspråksland och målspråksland har jag också använt kontext- och bruksmotsvarigheter (Ingo 1991: 90-91) i min översättning. Bruksmotsvarigheter beskrivs av Ingo (1991: 90) på följande sätt:

Bruksmotsvarighet kan man kalla en motsvarighet som man på ett vedertaget sätt använder som motsvarighet till ett visst ord eller uttryck i ett annat språk, eller som oberoende av eventuella semantiska eller andra skillnader i en viss situation är en god och fungerande

översättningsmotsvarighet.

Ingo nämner i sammanhanget bl a det finska idiommet *Ennen kurki kuolee kuin suo sulaa*, som direktöversatt till svenska blir *Tranan dör innan träsket tinar upp* (Ingo 1991: 90). En tänkbar bruksmotsvarighet är i detta fall det vedertagna uttrycket *Medan gräset växer dör kon* (Ingo 1991: 90), som alltså får anses mer lämpat för en svensk kontext än en direktöversättning.

Beträffande kontextmotsvarigheterna innebär dessa att man vid översättandet av ett givet uttryck tar hänsyn ”både till mottagarens behov och till de förändringar som kulturskillnader och andra bakgrundsfaktorer förutsätter” (Ingo 1991: 90). Ett exempel är enligt Ingo flygplatsen Arlanda, som i Sverige ofta benämns *Arlanda*, men som på engelska förmodligen blir *Arlanda Airport* ”för att mottagaren utan svårighet skall förstå budskapet” (Ingo 1990: 90).

3.2.2 Överföring av källtext till målttext

I denna del av översättningskommentaren ska jag visa hur jag rent konkret använt de olika strategierna för mottagaranpassning vid överförandet av källtext till målttext.

Det första exemplet är hämtat ur kapitlet *Det var i maj*, där författarna refererar implicit till Neapels skyddshelgon San Gennaro (Januarius), vars koagulerade blod förvaras i två ampuller i Neapels katedral och några gånger per år av okänd anledning blir flytande (Lappalainen 1999:22):

(Ex 22)

il Sangue che oggi s'è sciolto per sempre... (KT, r. 217-218)

för att San Gennaros stelnade blod idag blivit flytande en gång för alla... (MT, r. 220-222)

I min översättning av detta stycke har jag valt att genom det explicitgörande tillägget *San Gennaros stelnade blod* tydliggöra att textpassagen syftar på just San Gennaro. Tanken med detta tillägg var att i möjligaste mån anpassa textstycket efter en svensk kulturmiljö, där de fenomen som traditionellt förknippas med San Gennaro inte är allmänt kända. Möjligtvis kunde jag här ha varit ännu mer explicit, d v s förklarat ännu tydligare vem San Gennaro är och så vidare. Textstycket har emellertid ingen utpräglad informativ funktion i källtexten utan är istället en fiktiv och känslös berättelse. Jag valde därför att inte göra allt för många tillägg för att inte bryta den illusion som författarna skapar i källtexten.

Följande stycke innehåller en referens till fotbollsklubben Napolis maskot, en liten åsna som i Neapel kallas *ciucciariello*:

(Ex 23)

Da piazza Bellini a via Costantinopoli ondeggiano fra i palazzi nastri-pastello, tinti di verde, di

bianco, di rosso, i *ciucciarielli* che oggi volano veramente. (KT, r. 200-204)

Från Piazza Bellini till Via Costantinopoli svajar pastellfärgade banderoller mellan husen – gröna, vita och röda – och klubbsymbolen, den lilla åsnan, som idag fått vingar. (MT, r. 203-207)

I källtexten framgår det inte att *i ciucciarielli* (plural av *ciucciariello*) är Napolis klubbsymbol. I min översättning har jag därför valt att använda tillägget, *klubbsymbolen*, för att tydliggöra innebörden av de flygande åsnorna (*volano* blir rakt översatt till svenska *de flyger*).

I källtexten förekommer också en referens till Juventus klubbordförande Gianni Agnelli:

(Ex 24)

Perché un giocatore così dovrebbe averlo soltanto l'Avvocato? (KT, r. 421-423)

Varför ska bara *L'Avvocato* [Juventus klubbordförande Gianni Agnelli, ö.a.] få ha en sån spelare? (MT, r. 423-425)

Agnelli omnämns här med smeknamnet *L'Avvocato* (advokaten). En intressant detalj i sammanhanget är att Gianni Agnelli aldrig varit advokat. Agnellis smeknamn *L'Avvocato* tycks dock allmänt vedertaget i Italien. Jag valde med detta i åtanke att inte översätta ordet, då svenskans *Advokaten* enligt mig skulle bli minst lika tvetydigt som *L'Avvocato* och dessutom inte ge samma lokalfärg. I stället har jag alltså gjort ett tillägg inom parentes där jag förklarar vem smeknamnet *L'Avvocato* syftar på.

I bokens förord beskrivs Maradona på följande sätt:

(Ex 25)

il più grande prestipedatore (straordinaria definizione di Gianni Brera) mai apparso sul pianeta del calcio. (KT, r 74-77)

Diego Maradona var utan tvekan den störste bolltrollare världen skådat. (MT, r. 76-78)

Här rör det sig om en ordlek. Ordet *prestipedatore* refererar till ordet *prestigiatore*, som betyder trollkonstnär, och ord delen *pedatore* syftar på något som har med fötter att göra: *foot* heter på italienska *piede*. Inom parentes framgår det också att uttrycket myntats av den italienske journalisten och författaren Gianni Brera, som enligt mig är föga känd i Sverige. I min översättning har jag valt att utelämna textpassagen om Gianni Brera. Det framgår heller inte i min översättning att det rör sig om en ordlek. Jag har här i första hand försökt att hitta en bruksmotsvarighet till uttrycket *prestigiatore* och valt att använda ordet *bolltrollare*. Ett alternativ hade varit att t ex använda något av uttrycken *bollkonstnär*, *bollartist* eller *bolldomptör*, som även de enligt mig skulle passa i en svensk kontext. *Bolltrollare* ligger emellertid rent konnotationsmässigt närmare *prestipedatore* då det enligt min mening snarare för tankarna till något magiskt än något vackert, vilket är fallet med t ex uttrycket *bollkonstnär*. Och just det ”magiska” kan sägas ha en koppling till

den vidskepelse och ockultism som utgör ett tydligt inslag i källtexten. Det faktum att jag i min översättning valt att utelämna stycket om Gianni Brera har givetvis inneburit en viss informationsförlust (Ingo 1991: 16). Jag ansåg emellertid att detta vara nödvändigt för att anpassa texten till svenska läsare. Betydelsen har alltså fått gå före formen. Ingo (1991:16) skriver följande angående översättning av bl a ordlekar och pragmatikens betydelse vid översättning:

Om man kategoriskt hävdar kravet på att bevara både *form* och *betydelse*, om man kräver att en översättning inte får medföra någon som helst formförändring, informationsförlust eller tilläggsinformation, då är det onekligen sant att översättning är en omöjlighet.

Även i följande exempel är frågan om *form* kontra *betydelse* i allra högsta grad av intresse, vilket till viss del också går att utläsa av skillnaden i meningslängd mellan källtext och måltext:

(Ex 26)

sembra una scena dell'*Allenatore nel Pallone*, col presidente della Longobarda che promette a Oronzo Canà mari e monti, riempiendosi la bocca con i nomi mirabolanti del Gotha calcistico. (KT, r. 377-382)

När man tänker efter framstår det som något ur en film. (MT, r.382-384)

I stycket från källtexten görs en liknelse med den italienska filmen *L'Allenatore nel Pallone*. Författarna beskriver kortfattat handlingen i filmen och jämför denna med Napolis klubbordförande Ferlainos storslagna planer att värva Maradona till Napoli. Stycket innehåller bl a referenser till filmens fotbollslag Longobarda (Società Sportiva Longobarda) och tränarkarakteren i filmen, Oronzo Canà. Filmen är välkänd i Italien och har också fått en uppföljare, *L'Allenatore nel pallone 2*. Rimligtvis är det dock få svenskar som känner till filmen och jag har därför i min översättning valt att helt utelämna alla referenser till *L'Allenatore nel Pallone* och valt att istället referera till "filmens värld" i allmänhet. Även i detta textstycke har betydelsen alltså fått gå före formen och en informationsförlust var då oundviklig.

Vidare har jag också, av hänsyn till kulturskillnader mellan källspråksland och målspråksland, valt att använda en kontextmotsvarighet för uttrycket *tre sorelle con le maglie a strisce*, som rakt översatt till svenska betyder *de tre systrarna med randiga tröjor* och syftar på fotbollsklubbarna Juventus, Milan och Inter. Dessa klubbar är italienska och de specifika konnotationerna i källtexten har så stark anknytning till källspråkslandet att jag i min översättning istället omnämner dem med deras officiella namn (nedan markerade med fet stil):

(Ex 27)

Dunque i campionati da ricordare, e da celebrare, sono quei pochi sfuggiti al regime dei soliti **noti, alle tre sorelle con le maglie a strisce**. (KT, r. 103-106)

De mästerskap som är värda att minnas och fira är alltså de enstaka som inte vunnits av bara

några få utvalda, **d v s Juventus, Milan och Inter.** (MT, r. 103-106)

I källtexten finns också ett antal referenser till olika förbund och organisationer med anknytning till italiensk fotboll. Bl a annat förekommer förkortningen Figc (Federazione Italiana Giuoco Calcio) som syftar på Italiens fotbollsförbund. Det finns även referenser till olika instanser inom detta fotbollsförbund, som i följande exempel:

(Ex 28)

La società si organizza con Italo Allodi, assistente del presidente, già direttore del settore tecnico della Figc a Coverciano (KT, r. 660-663)

Klubbledningen tillsätter Italo Allodi som assistent till ordförande Ferlaino. Allodi har tidigare haft en ordförandepost inom Italiens fotbollsförbund (MT, r. 684-688)

Italo Allodi benämns i källtexten som tidigare ordförande för Italiens fotbollsförbunds tekniska sektor i Coverciano (direttore del settore tecnico della Figc a Coverciano). Jag har i min översättning valt den mindre specificerande kontextmotsvarigheten *ordförandepost inom Italiens fotbollsförbund*. Här har alltså kulturmiljön på nytt varit avgörande i valet av översättningsstrategi. Visserligen tycks Italiens fotbollsförbund delvis ha samma organisationsstruktur som Svenska Fotbollförbundet men det finns ingen semantisk motsvarighet (Ingo 1991: 89) till *settore tecnico*. Jag har också valt att utelämna prepositionsfrasen *a Coverciano* (i Coverciano) i min översättning då denna är en bestämning till *settore tecnico* och dessutom refererar till ett kvarter i Florens som enligt min mening är mindre känt för svenska läsare.

Jag har i arbetet med översättningen tagit speciell hänsyn till plats- och ortnamn. I källtexten refererar författarna bl a till den lilla staden Vico Equense som *Vico*. I Italien får staden sägas vara relativt känd, framförallt för sina pizzor, som säljs *a metro* (per meter). I min översättning använder jag emellertid kontextmotsvarigheten *Vico Equense*, då svenska läsare enligt min mening inte är lika bekanta med staden som italienska läsare. Ibland har jag också valt att i min översättning använda en italiensk synonym till ett visst namn i källtexten för att mottagaranpassa måltextern. Ett sådant exempel är det i källtexten förekommande *Maschio Angioino*, som syftar på en slottsliknande byggnad i Neapel. Enligt min mening är *Maschio Angioino* som namn relativt okänt i Sverige. För att underlätta för svenska läsare har jag därför i min översättning valt att använda kontextmotsvarigheten *Castel Nuovo*, som får anses som byggnadens officiella namn och tycks vara mer vedertaget internationellt. *Castel Nuovo* betyder direktöversatt till svenska *nytt slott*, och just ordet *castel* (eller *castello* som är ordets fullständiga form) har i engelskan en konkret motsvarighet i ordet *castle*, vilket också kan vara en förklaring till varför engelska Wikipedia (2013) refererar till byggnaden som just *Castel Nuovo* medan italienska Wikipedia (2013) refererar till den som *Maschio Angioino*. Enligt min mening är också många svenska läsare bekanta med engelskans

castle. I svenskan finns dessutom ordet *kastell*, som även det, precis som *castello* och *castle*, rent etymologiskt kan härledas ur latinets *castellum* (Nationalencyklopedin: "Kastell"). Detta gör sammantaget att *Castel Nuovo* som namn enligt min mening blir mer lättillgängligt i en svensk kontext än *Maschio Angioino*.

På samma sätt resonerade jag vad gäller namnet *Llobregat di Barcellona*, som i källtexten betecknar Barcelonas flygplats:

(Ex 29)

Ferlaino precipita all'aeroporto Llobregat di Barcellona e riparte alla volta di Malpensa (KT, r. 597-599)

Ferlaino åker raka vägen till flygplatsen El prat (MT, r. 618-619)

I min översättning valde jag här kontextmotsvarigheten *El prat*, som jag anser vara mer vedertaget internationellt än *Llobregat*. Ett alternativ hade varit att i översättningen referera till Barcelonas flygplats som just *flygplatsen i Barcelona*. Detta uttryck skulle dock enligt min mening inte ge texten samma lokalfärg som spanskans *El prat*.

4. Sammanfattning

Målet med min översättning har varit att på ett lämpligt sätt anpassa källtextens kulturella referenser till en svensk kontext och samtidigt bevara källtextens lokalfärg. Splittringen mellan Italiens norra och södra delar och framförallt staden Neapels rika kulturhistoria ligger på många sätt till grund för stil och tilltal i källtexten, som bl a innehåller en mängd inslag av neapolitanska. Jag har därför i första hand utgått ifrån en funktionell översättningsstrategi och försökt anpassa måltexten till en svensk kontext, i första hand genom förklarande tillägg. För att skapa lokalfärg i måltexten har jag samtidigt valt att låna vissa italienska och neapolitanska ord från källtexten. Just denna balansgång mellan mottagaranpassning och bevarande av lokalfärg var en av de stora utmaningarna under översättningsarbetet. De gånger jag valt att låna källspråkliga ord har jag emellertid försökt att samtidigt tydliggöra den speciella kulturella referensen för att i möjligaste mån anpassa texten till svenska läsare.

Källförteckning

Primärlitteratur

Bellinazzo, Marco & Garanzini, Gigi, 2012: *Il Napoli di Maradona. Cronistoria di un sogno: il primo scudetto*. Milano: Mondadori

Sekundärlitteratur

Englund Dimitrova, Birgitta, 2001: *En smålänning i engelsk och fransk skepnad – om översättning av dialekt i skönlitteratur. I: Folkmålsstudier* (= Meddelanden från föreningen för nordisk filologi) 40. S 9–27.

Hellspång, Lennart & Ledin, Per, 1997: *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Ingo, Rune, 1991: *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Lappalainen, Tomas, 2007: *Italien*. Viborg: Nørhaven Paperback

Lappalainen, Tomas, 2006: *Se Neapel och sedan dö*. Falun: ScandBook

Lundquist, Lita, 2005: *Oversættelse*. Fredriksberg: Förlaget Samfundslitteratur

Marotta, Giuseppe, 1947: *L'oro di Napoli*. Milano: Bompiani

Nordsteds italienska ordbok, 2005. Norge: Nordsteds Akademiska Förlag (Nordsteds Ordbok)

Prytz Åberg, Annika, 2007: *Neapel och Campania*. Bromma: Carlsson Bokförlag

Elektroniska källor

Bellinazzo, Marco 2013: Blog. www.ilsole24ore.com (10.3.2013)

Braccetti, Marco, 2007: Il calcio è malato. Ma non è morto. www.ilquotidiano.it (15.4.1013)

Club del libro, 2012: Nereo Rocco. www.ilclubdellibro.it (10.3.2013)

Engelska Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page (sökningar gjorda i april 2013)

Garanzini, Gigi, 2013: Blog. www.ilsole24ore.com (10.3.2013)

Grilli, Massimo, 2012: Lo scudetto di Maradona. www.corrieredellosport.it (15.4.2013)

Hoepli, 2007: E contiuanò a chiamarlo calcio. www.hoepli.it (10.3.2013)

Italienska Wikipedia: http://it.wikipedia.org/wiki/Pagina_principale (sökningar gjorda i april 2013)

Letizia, Marco, 2012: Il giorno che vinse tutta Napoli. www.corriere.it (15.4.2013)

Malm, Åke, 2010: Berlusconi, Mondadori och författarna. www.dixikon.se (15.4.2013)

Mei, Piero, 2012: L'anno che l'asino volò per davvero. www.ilsole24ore.com (15.4.2013)

Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se/> (sökningar gjorda i april 2013)

Slow food. www.slowfood.it (10.3.2013)

Svenska Lix. www.lix.se (5.4.2013)

Svenska Wikipedia: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Portal:Huvudsida> (sökningar gjorda i april 2013)

Tronconi, Federica, 2012: Nereo Rocco. www.ultimariga.it (10.3.2013)